

e-ISSN: 2148-0494

dergıabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Bahar 2019, Cilt:7, Sayı:13, 7:133-148

Gönderim Tarihi: 09.03.2019

Kabul Tarihi: 05.04.2019

Araştırma Makalesi

Doi: <https://doi.org/10.33931/abuifd.537679>

TOKAT HALEF SULTAN HANKAHI VAKFI (H.691/1321)

Muhammet OKUDAN*

Öz

Halef b. Süleyman Hicri 691/Miladi 1292 yılında Tokat Merkez Kuru Meydan civarında bir hankah inşa etmiştir. Bu hankaha gelir getirmek üzere Tokat Merkezde çeşitli bahçeler, Artukabad ve Kazaabad'ta çeşitli köyler vakfetmiştir. Hankah ile ilgili Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi ve Şer'iyye Sicillerinde bazı belgeler tespit edilmiştir. Ancak Halef b. Süleyman'ın hayatı hakkında detaylı bilgilere ulaşamamıştır. Halef Sultan Hankahı ile ilgili vakfiyesine dayalı müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak Sanat Tarihçileri ve bazı tarihçiler kitabesinden yola çıkarak bir takım değerlendirmeler yapmışlardır. Bu değerlendirmelerin tamamında Hankahın vakfiyesinin kayıp olduğundan bahsedilmiştir. Yapılan incelemede tarihi süreç içerisinde hankahın birçok akarına el konulduğu, zamanla hankah işlevini yitirip gelip geçenin uğrak yeri olduğu görülmüştür. Burada insanlara mübarek gecelerde tatlı ve yemek diğer zamanlarda tütün ve kahve ikram edildiği, bazı kişilerin vakfın gelirlerine el koyup mürtezikanın maaşını ödemediği gibi, vakfa yapılan bir takım müdahaleler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halef Sultan, Zaviye, Tokat, Vakfiye, Hankah.

THE WAQF OF HALEF SULTAN'S DERVISH LODGE IN TOKAT (H.961/M.1321)

Abstract

Halef b. Süleyman had built a zawiya in the central district of Tokat, in 691(Hijri). He made over the malikane income villages, gardens and mill to this zawiya. Some documents were found related to zawiya in the archive of the General Directorate of Foundations, the Presidential Ottoman Archive and the Şer'iyye Registry. However, detailed information about Halef b. Süleyman's life could not be reached. It can be said that he was one of the local lords of Tokat based on the fact that he had introduced himself as the sultan of great orders and elders and commandments. There is no independent study on Halef Sultan Zawiya. However, art historians and some historians have made some evaluations based on the inscription. In all of these assessments, Hankah's foundation was reported to be missing.

Key Words: Halef Sultan, Zawiya, Tokat, Waqfiya, Dervish Lodge.

Giriş

Hankah, Allah rızası için, yolcuları, fakirleri, miskinleri, mutasavvıfları ve ilim talebelerini minnet altında bırakmadan, yemek verilen ve misafir edilen mekânlar

* Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı, muh.okudan@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-3400-1410

olarak tarif edilebilir. Dergah, tekke, zaviye, buk'a gibi kelimeler de küçük istisnaları olmakla beraber hankah kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılmıştır.¹

Tokat Türkler tarafından fethedildikten sonra diğer Anadolu şehirlerinde olduğu gibi, bu şehirde de hankahlar ortaya çıkmaya başlamıştır. 14. yüzyıl ile 16. Yüzyıllar arasında Tokat şehir merkezinde 44, kırsalında ise 21 zaviyenin varlığı vakfiyelerden, tahrir defterlerinden veya diğer muhasebe kayıtlarından anlaşılmaktadır.² Bu yapılar ahiler, mutasavvıflar, yerel beyler vb. çeşitli kesimlere mensup insanlar tarafından vakfedilmiştir. Çalışmamıza konu olan Halef Sultan Hankah'ı Hicri 961/M.1292 tarihinde Tokat Merkezde inşa edilmiştir.

Halef Sultan Hankahı'nın, varlığını Osmanlı Devletinin yıkılışına kadar devam ettirdiği çeşitli belgelerden ve özellikle vakfın muhasebe kayıtlarından anlaşılmaktadır. Hankah günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiş ve kütüphane olarak kullanılmaktadır. Yapı hakkında Göksal Yıldırım tarafından Sanat Tarihi Araştırmalar dergisinde yayınlanan "Tokat Halef Sultan Zaviyesi" adlı bir çalışma bulunmaktadır. Bunun dışında özellikle vakfiyesinden yola çıkılarak yapılmış müstakil bir çalışma tespit edilememiştir. Selçuklu ve Osmanlı döneminde önemli bir hankah olduğu anlaşılan Halef Sultan Hankahını tespit edilen vakfiyesi ve özellikle Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinden elde edilen yeni belgeler ışığında yeniden değerlendirmek Tokat'ın yerel tarihi açısından faydalı olacaktır. Bu makalede önce vakfiyesinden yola çıkarak Halef b. Süleyman'ın kimliği, hankaha gelir olarak bağladığı akarları, hangi görevlileri tayin ettiği, zaviye ile ilgili hangi şartları koştugu üzerinde durulacaktır. Bununla beraber vakfa yapılan müdahaleler ve vakfın gelir gider kalemleri de ele alınacaktır.

1. Halef b. Süleyman'ın Kimliği ve Halef Sultan Hankahı Tarihçesi

Halef b. Süleyman vakfiyede kendisini en büyük emir, emirlerin ve büyüklerin sultanı, bütün yüce sıfatlara sahip olan, devletin ve dinin nuru olarak tanıtmaktadır. Kimliği ile ilgili bir diğer bilgi hankahın dış duvarında bulunan inşa kitabesinde yazmaktadır. Kitabe dört satırdır ve Arapça olarak yazılmıştır. Transkripsiyonu şu şekildedir:

انقطع عمله 2- قال الله تبارك وتعالى سلام عليكم طبتم فادخلوها خالدین وقال النبي عليه السلام إذا مات ابن آدم-1 دار العلم-3 إلا عن ثلث ولد صالح يدعو له أو علم ينتفع به أو صدقة جارية أمر بعمارة هذا البقعة الشريفة المسمى والعمل في أيام دولة السلطان الأعظم غياث الدنيا والدين أبو الفتح مسعود بن كياوس خلد الله ملكه وأيام دولة ملكة عظمة الدنيا والدين سلجوقي خواند بنت قليج أرسلان أيد الله دولتها العبد الضعيف-4 المعظمة حميدة لخواقين المحتاج إلى رحمة الله خلف بن سليمان تقبل الله منه في سنة أحد وتسعين وستماية.

1-Galellahu tebareke ve te'ala: selamun 'aleykum tıbtum fedhuluha halidin. Ve gale'n-nebiyyu aleyhi's-salam iza mate ibnu ademe 2-İnkata'a 'ameluhu illa 'an selasin:

¹ Süleyman Uludağ, "Hankah"; <https://islamansiklopedisi.org.tr/hankah> (Erişim: 10.05.2018).

² Ali Açikel, "XIV-XVI. Yüzyıllarda Tokat Zaviyeleri", *Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç* (Ed. Kemal Çiçek), Ankara: Yeni Türkiye yayınları, 2001, 229.

Veledun salihun yed'u lehu ev 'ilmun yuntefe'u bihi ev sadegatun cariyetun. Emera bi-imareti haze'l-buk'ati's-şerifeti'l-musemma 3-Daru'l-ilmu ve'l 'ameli fi eyyâmi devleti's-sultani'l-a'zami gıyasi'd-dünya ve'd-din ebu'l-feth Mes'ud ibni Keykavus halledellahu mülkehu ve eyyâmi devlet-i meliketi'l-mua'azzemeti hamideti'l havakin 4-'azameti'd-dünya ve'd-din Selçuki Havand binti Kılıçarslan eyyedellahu devletaha el- abdudaifu el-muhtacu ila rahmetillahi Halef ibni Süleyman tekabbelellahu minhu fi-seneti ehedin ve tis'ine ve sitte mi'e.

Kitabe metninin 1. Satırına Zümer suresinin 73. Ayetinin son kısmı yazılmıştır. Ayette Selam size hoşgeldiniz! Ebedi olarak kalmak üzere buyurun girin (cennete) buyurulmaktadır. 2. Satırda ise bir hadis yer almaktadır. Türkçesi şu şekildedir. "İnsanoğlu öldüğü zaman üç şey hariç bütün amelleri ve sevapları sona erer. Sadaka-i cariyeye (kamu yararına yapılmış her türlü hizmet), kendisinden istifade edilen ilim ve kendisine dua eden hayırlı bir evlat". 2. Satırın ortalarından itibaren 4. Satırın sonuna kadar hankahın kim tarafından ne zaman yaptırıldığı yazmaktadır. Buna göre Daru'l-İlim ve'l Amel olarak isimlendirilen bu buk'a³ Halef ibni Süleyman'ın emri ile Mesut ibni Keykavus'un ve Huand (Havand) ibneti Kılıçarslan'ın saltanat günlerinde, 691 yılında inşa ettirilmiştir.

Hankahta iki kitabe daha bulunmaktadır. Bu kitabelerden birinde Cin suresinin 18. Ayeti Arapça olarak yazmaktadır. Meali şu şekildedir. "Mescidler yalnız Allah'ındır. O halde Allah'ın yanına katarak hiçbir kimseye yalvarmayın". Üçüncü kitabede ise Ayetetü'l-Kürsinin Arapçası bulunmaktadır.⁴

Vakfiyeden ve kitabeden Halef b. Süleyman'ın Anadolu Selçuklu Devleti zamanında II. Mesut döneminde Tokat'ta yaşayan yerel bir bey olduğu anlaşılmaktadır. Yine kitabeden de anlaşılacağı üzere vâkıf Anadolu Selçuklu Devletine bağlılığını devam ettirmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti yönetim anlayışında devlet bütün hanedanın ortak malı olarak kabul edilmekteydi. Halef b. Süleyman da bu hanedan soyundan olup Tokat'ın o dönemki meliki olduğu kuvvetle muhtemeldir. Osmanlı döneminde hankaha Halef Sultan Hankahı denmesi bu ihtimali akla getirmektedir. Osmanlı Devletinin son dönemde bu hankahla ilgili düzenlenen ve Sivas Evkaf Müdürlüğünden İstanbul'a gönderilen bir belgede Halef b. Süleyman için "kuddise sirruhu" ifadesinin kullanılması, Halef b Süleyman'ın o dönemin insanlarında evliya, tarikat şeyhi vb. olduğu algısı uyandırdığı da söylenebilir.⁵

³ Yapı kitabede buk'a, vakfiyede hankah, Osmanlı belgelerinde bazen zaviye bazen de mescit olarak geçmektedir. Ana kitabe hariç diğer kitabelerde genelde mescid ve cami kitabelerinde kullanılan ayetlerin kullanılması ve buranın daru'l-ilmu ve'l amel olarak tarif edilmesi binanın çok fonksiyonlu bir yapı olarak inşa edildiğini göstermektedir. Bu çalışmada halef sultan yapısından bahsederken hem hankah hem de zaviye kelimelerini kullanacağız.

⁴ Kitabeler Sedat Emir, Erken Osmanlı Mimarlığında Çok-İşlevli Yapılar; Kentsel Kolonizasyon Yapıları olarak Zaviyeler I Öncül Yapılar: Tokat Zaviyeleri, adlı çalışmasında ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya vilayet kaza ve nahiye merkezlerindeki kitabeler adlı eserinde de görülebilir.

⁵ SŞSD, df.no. 2456, V. 72.

1.1. Halef Sultan Hankahı Vakfı

Halef Sultan Hankah Vakfının vakfiyesi Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunmaktadır. Bu belge Arapça olarak H. 01 R.Ahir 694 (18 Şubat 1295) tarihinde yazılmıştır. Vakfiyeye göre Halef b. Süleyman Tokat Kuru Meydan altında bir Hankah binası ve bu binaya bitişik bahçe ve evlerin bulunduğu etrafı duvarla çevrili araziye vakfetmiştir. Vâkif, bu vakfa gelir getirmek üzere Artukabad'da bulunan Hüda Köyü, Arabinal Köyü, Erfesti Köyü, Sırçalı Köyü, Sıpacı Köyü, Tokat Merkez civarında bulunan Kerkeruc Köyü, Gedegaz Mezrası, Alaaddin Cevahir olarak bilinen bahçeyi, Kırmit adında bilinen bahçeyi, Emir Musa olarak bilinen bahçeyi ve Geyrasta iki taşlı bir değirmeni, hankahta kullanılan halıları kandilleri bütün hak ve hukuku ile vakfetmiştir. Bu köylerin, bahçelerin ve değirmenin hiçbir şekilde satılamayacağı, miras ve rehin bırakılamayacağı, en fazla üç yıllığına kiraya verilebileceği, müsâkât⁶ akdi yapılamayacağı, kiralanırken bahçeler ve araziye en iyi bakacak olan ve en çok fiyat teklif edene verilebileceği vakfiyede açık şekilde belirtilmiştir.

Vâkif elde edilen gelirden öncelikli olarak hankah, evler ve diğer yerlerin bakım onarımın yapılmasını, akarlardan elde edilen gelirin artırılmasını, zaviyede kullanılmak üzere on tane büyük bakır tas, on tane bakır tabak, üç tane kazan alınmasını, ihtiyaç olduğunda bu alet edevat kap kacağın yenileriyle değiştirilmesini, mübarek gün ve gecelerde hankahın aydınlatılması için mum ve yağ alınmasını, bu bağlamda hankahın masrafları için her yıl bin dirhem ayrılmasını, hankah için kapıcı, müezzin, hizmetli aşçı ve hafızlar tayin edilmesini, kapıcı ve müezzine her sene 240 dirhem⁷ ve 12 müd⁸ buğday, hizmetli ve aşçıya 240 dirhem ve 12 müd buğday, türbede sürekli kuran okuyan hafızlara 180 dirhem ödenmesini, artanı ile sufilere öğlen ve akşam olmak üzere iki öğün yemek verilmesini şart koşmuştur. Vakfiye incelendiğinde yemeklerin hangi malzemeden yapılacağı ve kime nasıl dağıtılacağı da anlaşılmaktadır. Buna göre her gün dana eti ya da koyun etinden yemek pişirilecek, kaplar tam dolu şekilde ve yarısı et olmak üzere dağıtılacaktır. Yemekten şeyhe iki pay (porsiyon), müezzin, kapıcı, aşçı ve hizmetliye bir pay ekmezsiz olarak verilecektir. Gelip geçen misafirler için yemekten on pay ayrılacak ve onlar için çeşitli yemekler yapılabilecektir. Ayrıca her Cuma günü biberli pilav ve karpuz, gülnar, üzüm gibi mevsim meyvelerinden oluşan bir tabak misafirlere ikram edilecek, Ramazan geceleri ve Berat gecesinde tatlı yapılacak sufilere ve fakirlere dağıtılacaktır. Yine vâkif hankahta kimlerin hangi şartlarla kalabileceğini de belirtmiştir. Buna göre sufi sayısı on kişiyi geçemeyecek, misafirler hankahta bir haftadan fazla ikamet edemeyecektir. Sufiler ve misafirler hankahta kaldıkları süre zarfında beş vakit namazı cemaatle kılacaklar, ikindi namazından sonra fetih suresini okuyacaklar, Müslümanlara, vâkıfa ve vâkifin anne babasına dua edecekler, güzel adetleri yaşatacaklar, iyi ahlaklı olacaklar, rezil davranışlardan kaçınacaklar ve sufi ıstılahlarını bileceklerdir.

⁶ Müsâkât, sulama karşılığı ürünü paylaşma esasına dayalı olarak yapılan anlaşmadır.

⁷ Gümüş para birimidir.

⁸ Farklı yörelerde farklı kullanımı olan bir ölçü birimidir. İstanbul'da 1 müd 513,2 kg.dır.

Halef b. Süleyman yukarıda sayılan akarlarının gelirinin on (10) hisse yapılmasına 1(bir) hissenin hankahın ihtiyaçları için harcanmasına geri kalan dokuz hissenin kendisine teslim edilmesine, hankah ayakta kaldığı sürece sayılan görevli maaşlarının ve diğer masrafların bu bir hisseden karşılanmasını hankah tahrip olup yıkılırsa bu hisseye düşen gelirin Tokat'ta bulunan fakir fukaranın ihtiyaçları için harcanmasına karar vermiştir. Vakıf yarı ailevi vakıf olmasına rağmen Halef b. Süleyman 1/10 luk hisse için kendisinden sonra Ahmed el Aksarayi'yi mütevellî olarak atadı, ondan sonrada bu görevin beldenin kadısına verilmesini şart koştu.

2. Halef Sultan Zaviyesinin Muhasebe Kayıtlarının Değerlendirilmesi

Osmanlı'da vakıfların varlıklarını uzun yıllar devam ettirebilmelerinin temel iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi sağlam bir hukukî yapıya sahip olmaları, ikincisi de sürekli muhasebe denetimi içinde bulunmalarıdır. Muhasebe düzenleri öyle kurulmuştur ki, bu düzen onların sürekli muhasebe denetimi altında tutulmalarını mümkün kılmıştır.⁹ Böylece İstanbul taşradaki bir vakfın hangi akarlara sahip olduğu, bu akarlardan elde edilen gelirin vakfın şartları doğrultusunda harcanıp harcanmadığı gibi konuları tespit edebilmiştir. Ancak devlet gerileme dönemine girdiği zaman diğer bazı kurumlarda görülen bozulmalar vakıf kurumunda da meydana gelmeye başlamıştır. İncelediğimiz Halef Sultan Zaviyesi ile ilgili zaman zaman muhasebe kayıtlarının İstanbul'a gönderilmediği muhasebe kalemi tarafından tespit edilmiş ve geriye dönük kayıtlar istenmiştir¹⁰. Halef Sultan Zaviyesinin tespit edebildiğimiz ilk muhasebe kaydı Hicri 984 (M.1576) tarihlidir. 583 Nolu Defter-i Evkaf-ı Rum'a göre vakfın gelirleri şu şekildedir¹¹.

- 1- Artukâbâd'a bağlı Haddad köyü malikâne hissesinin tamamı. 37 müd hububat
- 2- Tokat'a bağlı Gedeğaz ve Sırçalı köyleri mâlikâne hisseleri. Toplam 60 kile hububat.
- 3- Yağcıbağı ve Karakaya ardındaki yoncalık zeminleri senelik kiraları. Toplam 1600 akçe.

Muhasebe kaydından Arabinal, Erfesti, Sıpaca köyleri ile 4 bahçe ve bir değirmenin vakfiyede olmasına rağmen tahrir kayıtlarında bulunmadığı, bununla birlikte vakfiyede olmayan Yağcıbağı ve Karakayada bulunan yoncalıkların vakfın akarları arasına eklendiği tespit edilmiştir.

Hicri 984'ten Hicri 1252-1257 yıllarını kapsayan 53 numaralı Tokat Şer'iyye Siciline kadar Halef sultan zaviyesi ile ilgili herhangi bir muhasebe kaydı tespit

⁹ Oktay Güvemli- Batuhan Güvemli, "Osmanlı Kayıt Kültüründe Vakıf Muhasebesi ve Devlet Muhasebe Sistemi", *Vakıflar Dergisi*, 46 (2016), 9.

¹⁰ Bu konuyu Vakfa yapılan müdahaleler kısmında işleneceği için detaya girilmemiştir.

¹¹ TK. KKA. TD 583, 29b; Açikel, "Tokat Zaviyeleri", 237; Fatma Üstek, "Tokat Merkez Kazası Vakıf Kayıtları: H. 984 (M. 1576) Tarihli Defter-i Evkaf-ı Rum'a Göre", (yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1985), s.13.

edilememiştir. Ancak bu süre zarfında da zaviyenin faal olduğu arşivlerdeki çeşitli kaynaklardan anlaşılmaktadır.

Halef Sultan Zaviyesi Vakfı muhasebesiyle ilgili olarak 53 Numaralı Tokat Şer'iyeye Sicilinde 1253-1256 yıllarını kapsayan dört adet kayıt bulunmaktadır. 1253 yılında hazırlanan muhasebe kaydı aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.¹²

Tablo 1 Halef Sultan Zaviyesi H. 1253/M. 1837 Yılı Muhasebesi

Gelirler						
Ürünler	Buğday		Arpa		Toplam Rubla'ı	Toplam Kuruş
	Rubla'ı	Kuruş	Rubla'ı	Kuruş		
Köyler	405	2784	242	756	647	3540
Huda	45	209	11	40	56	249
Toplam	450	2993	253	796	703	3789 ¹³
GİDERLER						
Evkaf-I Hümayün Öşrü						389
Şahnelik ve Masraflar						305
Toplam						694
Bakisi						3197

Tablo 1'deki bilgilere bakıldığında ilk olarak Vakfın vakfiyesinde bulunan Sırçalı karyesi ile Yağcıbağı'nda ve Karakaya'da bulunan yoncalıkların akarlar içerisinde olmadığı tespit edilmiştir. İkinci olarak vakfın gelirleri buğday ve arpa olarak kuruş üzerinden hesaplanmıştır. Üçüncü olarak vakıf gelirlerinin beşte birinden biraz fazlası Evkaf nezareti öşrü, şahnelik ve diğer masraflar için harcanmış, ancak masraflar detaylı bir şekilde açıklanmamıştır. Geri kalan 3197 kuruşun ne için harcandığı ya da mütevelliyeye verilip verilmediği konusunda herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. Bununla beraber diğer kayıtlarda olduğu gibi murtezika maaşlarının ödenmesinde kullanılmış olması muhtemeldir.

Tablo 1 Halef Sultan Zaviyesi H. 1254/M. 1838 Yılı Muhasebesi

Gelirler						
Ürünler	Buğday		Arpa		Toplam Rubla'ı	Toplam Kuruş
	Rubla'ı	Kuruş	Rubla'ı	Kuruş		
Köyler	720	2700	519	1297	1239	3997
Huda	12	45	6	15	18	60
Sırçalı	28	106	3	8	31	114
Gedagaz	760	2851	528	1320	1288	4171
Toplam						
Giderler						
Şahnelik, Kahve, Duhan, Nakliye ve diğer Masraflar						1216

¹² TŞSD., df.no.,53, V.22.

¹³ Her ne kadar gelir Toplamı 3789 etse de muhtemelen küsüratlarda toplanarak gelir 3891 kaydedilip giderler bu rakamdan düşülmüştür.

Aşboğaz ve Anbar Kirası	355
Muhasebe Harcı ve Muharrir Maaşı	325
Yağbasan Medresesine aktarılan 5 Kile Buğday	300
Mübarek gecelerde Dağıtılan Helva Bahası	250
Hanikahın Tamiri İçin Harcanan	442
Tevliyet Hissesi (Mevlevi Şeyhi Mehmet Emin Efendi ve Kardeşi Ali Efendiye ödenen)	256
Murtezıkaya ödenen	1020

Halef Sultan Zaviyesi Vakfı'nın 1254 yılına ait muhasebe kaydı yukarıda tablo 2 de verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde ilk olarak vakfın akarları arasında vakfiyede zikredilmesine rağmen 1253 yılı muhasebesinde yer almayan Sırçalı Karyesinin eklendiği tespit edilmiştir. İkinci olarak vakfın gelirleri 1253 yılında olduğu gibi buğday ve arpa üzerinden kuruş olarak hesaplanmış gelirlerinin 1253 yılına göre 380 Kuruş arttığı görülmüştür. Üçüncü olarak akarlardan elde edilen gelirlerin yaklaşık 3/4 'ü Zaviyeye gelip gidenlerin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması, mübarek gecelerde helva yapılması, muhasebe harcı, yazıcı maaşı, zaviyenin tamiri vb. işler için harcandığı anlaşılmıştır. Geri kalan ¼ lük kısmı ise vakıftaki mürtezikalara dağıtılmıştır. Vakıf Muhasebe Kaydının son kısmında vakfın vakfiyesi mevcut olmadığı bu sebeple "ameli kadimlerinden" tespit edilen ve berat sahibi olan murtezıkaya ¼ lük kısım eşit bir şekilde dağıtıldığı yazılmıştır.¹⁴ Bu dağıtımdan sonra fazla kalan 7 kuruşun ne yapıldığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Tablo 2 Halef Sultan Zaviyesi H. 1255/M. 1839 Yılı Muhasebesi

Gelirler						
Ürünler	Buğday		Arpa		Toplam	Toplam
Köyler	Rubla'ı	Kuruş	Rubla'ı	Kuruş	Rubal'ı	Kuruş
Huda	268	1340	142	401	282	1741
Sırçalı	6	32	1	4	7	36
Gedegaz	48	240	5	142	53	254
Toplam	322	1612	20	419	342	2031
Giderler						

¹⁴ TŞSD., df.no., 53, V.101.

Şahnelik, Nakliye, Helvalık, Aşboğaz, Kahve ve Duhan	950
Muhasebe Harcı ve Yazıcı Maaşı	256
Şeyh Ahmet Efendi Vakfına Aktarılan	236
Tevliyet	122
Bakisi	467

Halef Sultan Zaviyesi Vakfının 1255 Yılı muhasebe kaydı tablo 3'te verilmiştir. Tablo 3'teki veriler incelendiğinde İlk olarak vakfa gelir getiren köylerin 1254 yılındaki aynı köyler olduğu görülmektedir. İkinci olarak vakfın gelirleri 1253 ve 1254 yıllarında olduğu gibi buğday ve arpa üzerinden kuruş olarak hesap edilmiş 1254 yılına göre 2140 kuruş eksildiği görülmüştür. Gelir düşünün nedeni ile ilgili herhangi bir bilgi kayıta mevcut değildir. Ancak Tokat'ta bulunan Pir Havend Vakfı gelirlerinin 1255 yılında belirgin oranda düştüğü, bu düşüşün sebebi olarak muhasebe kaydında zaviyenin etrafındaki köylerin perişan olması ve köylülerin azalması olarak gösterilmiştir.¹⁵ Harap olması derken neyin kastedildiği net olarak anlaşılamamıştır. Ancak, Huda karyesinde buğday rekoltesi 1254 yılında 720 rubla' arpa rekoltesi 519 rubla', Sırçalı karyesinde buğday rekoltesi aynı yıl 12 rubla', arpa rekoltesi 6 rubla' olarak gerçekleşmiştir. 1255 yılında ise Huda karyesindeki buğday rekoltesinin 268 rubla'a arpa rekoltesinin 142 rublağa düşmesi, Sırçalı köyünde buğday rekoltesinin 6 rubla'a, arpa rekoltesinin 1 rubla'a düşmesi bölgede gerçekleşen şiddetli kuraklık ya da aşırı yağış dolu vb. doğa olaylarının gerçekleşmiş olma ihtimalini akla getirmektedir. İlginç olan ise Gedagaz'da, Huda karyesi ve Sırçalı karyesinin aksine 1254 yılında 28 rubla' olarak gerçekleşen buğday rekoltesinin 1255 yılında 48 rubla'a, 3 rubla' gerçekleşen arpa rekoltesinin 5 rubla'a çıkmasıdır. Burada da köylerin coğrafi konumlarının ön plana çıktığı söylenebilir. Huda karyesi Artukabad'a, Sırçalı karyesi Kazaabad'a bağlı iken Gedegaz Tokat'a bağlıdır. Zaten üretimin yaklaşık 2/3 oranında azalmasına rağmen azalmasına rağmen 1254 yılında 3,75 kuruş olan buğdayın 'rubla'nın 1255 yılında sadece yüzde 25 artarak 5 kuruş olması bu doğa olayının arz talep dengesini etkileyecek şekilde geniş bir alanda etkili olmadığı fikrini oluşturmaktadır. İkinci olarak gelirin 2/3 den fazlası Evkaf Nezaret Öşrü, kahve, duhan, muhasebe harcı yazıcı gibi kalemlere harcandığı anlaşılmaktadır. Kalan 467 kuruş, vakıf görevlerini yerine getiren on yedi görevliye eşit bir şekilde dağıtıldığı muhasebe kaydının alt kısmında yazmaktadır.

Tablo 3 Halef Sultan H. 1256/M. 1840 Yılı Muhasebesi

Ürünler	Buğday	Arpa	Burçak	Mercimek	Toplam	
---------	--------	------	--------	----------	--------	--

¹⁵ Ali Açıklık, "Tokat Şeyh Pir Havend Zaviyesi Vakfı (1453-1839) ve Çöregibüyük Köyü Türbesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 85 (2018), 112.

Köyler	Rubla'	Kuruş	Rubla'	Kuruş	Rubla'	Kuruş	Rubla'	Kuruş	Rubla'	Topla m Kuruş
Huda	116	1856	170	1700	12	125	12	24	310	3705
Sırçalı	2	36	1	10	-	-	-	-	3	44
Gedeğaz	19	304	1	19	1	2,5	1	4	22	329,5
Ara Toplam	137	2184	172	1729	13	127,5	13	28	335	4080,5
Rusumat										112,5
Genel Toplam										4193
GİDERLER										
Muhasebe Harcı ve Muharrir maaşı										525
Kalan/Mütevelli, Şeyh ve Mürezikaya										3668

Halef Sultan Zaviyesi Vakfının 1256 Yılı muhasebe kaydı tablo 4'te verilmiştir. Bu tablodaki veriler incelendiğinde birinci olarak akarlarının aynı olduğu görülmektedir. İkinci olarak vakfın gelirleri 1253, 1254, 1255 yıllarından farklı bir şekilde buğday ve arpaya ek olarak burçak ve mercimek üzerinden ve kuruş olarak hesaplanmıştır. Üçüncü olarak her ne kadar buğday arpa rekoltesi belirgin olarak düşmüş olsa da elde edilen gelir 1254 yılındaki gelire yaklaştığı tespit edilmiştir. Son olarak rekoltenin peş peşe 2 sene düşmesi alternatif bitki olarak kurağa dayanıklı burçak ve mercimeğin ekilmesi doğa olaylarının bir yıl daha gerçekleşmiş olma ihtimalini ya da yukarıdaki kayıta ifade edilen insanların köyleri terkettiği bilgisini desteklemektedir.

Halef Sultan vakfı muhasebesi ile ilgili tespit edebildiğimiz diğer muhasebe kayıtları Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunmaktadır. Bu defterlere göre gelirler tıpkı 1253, 1254 ve 1255 yıllarında olduğu gibi arpa ve buğday üzerinden kuruş olarak hesaplanmıştır. 1256 yılı muhasebesinde yer alan burçak ve mercimeğin bu kayıtlarda olmadığı tespit edilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinden elde edilen ilk belge 1267 yılına ait muhasebe kayıdır. Buna göre Hüda, Sırçalı ve Gedagaz köylerinden elde edilen mahsulün toplamı 2751 kuruş, vakfın gideri de 2751 kuruş olduğu tespit edilip gelir gider dengesi sağlanmıştır.¹⁶

Tespit edilebilen bir sonraki muhasebe kaydı 1294 ve 1295 yıllarına aittir. İki yılın muhasebesi birlikte tutulmuş toplam gelir ve gider her iki yıl içinde 3737 Kuruş

¹⁶ BOA, EV.MH., 335/324.

10 Para olarak gerçekleşmiştir. İstisna olarak ilk defa bu defterde her iki yıl için mürettebat hazinesi için 375 kuruş mahlul görevler için 61 kuruş 5 para toplamda da 872 Kuruş 10 para Tokat Evkaf Sandığına ödenmiştir.¹⁷

Tablo 4 Halef Sultan Zaviyesi H. 1314/M. 1896 Yılı Muhasebesi

Koçan Numrusu: 96'ya Göre Yıllık Elde Edilen Gelir	Köy-Mezra'	Gurüş	Para
	Gedegaz Mezra'ı	259	10
	Sırçalı Karyesi	178	10
	Hüdâ Karyesi	3254	30
Toplam		3692	30
Kesilen Vergiler/Giderler	Ber-mûceb-i evâmir-i aliyye humusu mâl sandığında tevkîf edilen	738	00
		2954	00
	Bu dahî şehrihlik sülüsü minhâ	985	00
	Sülüsân sene [1]314.	1969	00
	Maktû'-ı bâgât	36	00
	Kesilen /Eklenen Vergiler sonrası TOPLAM	2005	00
	Zaviye, Mescit ve Türbenin Tamiratının Bakisi	<u>1175</u>	20
	Mescid-i Şerif ve Türbenin Aydınlatılması İçin Harcanan	29	20
	Mütevelli Ücreti	120	30
	Mahlulat	155	00
	Muhasebe Harcı ve Muharrir Maaşı	40	10
Bakisi	Diğer Murtezikaya ödenen	485	20
Varidat-ı Yekun		2005	00
Medfu'at-ı Minha		2005	00

¹⁷

VGMA, df.no., 3038, s.10.

1314 yılında tutulan muhasebe kaydına göre vakfın geliri 3692 Kuruş 30 paradır. Bu paranın hangi tarımsal faaliyet sonucu elde edildiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Gelirin elde edildiği akarlar şer'iyeye sicilinde tespit edilen Gedagaz, Sırçalı ve Hüda köyleridir. Zaviyenin aynı zamanda mescit olarak kullanılmaya başlandığı bu belgeden anlaşılmaktadır.¹⁸

Vakfın tespit edebildiğimiz son muhasebe kaydı 18 Şubat 1321 yılına aittir. Bu kayda göre vakfın gelir ve gideri 2005 Kuruş olduğu tespit edilmiştir. 1327 yılına ait bir kayıt bulunmakta ise de gelir gider kalemlerinden bahsedilmeden vakfın o seneki gelirinin tamamının zaviyenin tamirine harcanmak üzere mütevelliyeye teslim edildiği yazmaktadır.¹⁹

3. Halef Sultan Zaviyesine Yapılan Müdahaleler

Vakfiyeler vakfın anayasası durumunda olup ortaya konan şartların değiştirilmemesi için bir takım manevi yaptırım ifadeleri vakfiyenin son kısmına yazılmaktaydı. Bu bazen bir ayet olabilmekteydi. Özellikle Bakara Suresinin "Her kim işittikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı ancak onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir" mealindeki 181. Ayeti çok sık kullanılmıştır. Yine ..."kim bu vakfı değiştirir, değiştirmeye teşebbüs eder ise Ahirette Allah'ın Peygamber'in, bütün insanların laneti onun üzerine olsun" gibi farklı ibarelere de yer ver verilmiştir. Bununla birlikte zamanın şartları, doğal afetler vb. durumlardan dolayı vakıflara bir takım iyi niyetli müdahaleler yapılmak zorunda kalınmıştır. Mesela Samsun Bafra'da bulunan bir hamam tamamen yanmış 100 yıldan beri harap halde bulunmaktayken Mahmut Tayyar Paşa fetva alarak hamamın arazisi üstüne bir cami inşa ettirmiştir.²⁰ Bazen de bilinçli bir şekilde vakfiye kaybedilmiş bunu fırsat bilen kişiler tarafından vakfiyede olmayan bir takım görevler ihdas edilerek ya da sahte beratlar düzenlenerek sanki o vakıfta görevliymiş gibi hak etmedikleri maaşları almışlardır.

Halef Sultan Zaviyesinin gerek Tokat, Kazaabad ve Artukabad'da bulunan vakıf akarlarına gerekse vakfiyesinde belirtilen şartlara bir takım müdahaleler yapıldığı belgelerden anlaşılmaktadır. İncelediğimiz muhasebe kayıtları sadece Huda, Sırçalı ve Gedagaz karyelerinin muhasebe kayıtlarını içermektedir. Oysaki vakfiyede yukardakilerine ek olarak Artukabad'da Arabinal, Erfesti, Sıpaca Köyleri, Tokat Merkezde Kerkeruç Köyü, bununla birlikte üç adet bahçe ve değirmende vakfedilmişken akarların gelirlerinin hiç biri muhasebe kayıtlarında zikredilmemektedir. Şayet yukarıda sayılan köy, bahçe ve değirmenlerden vakıf gelir elde ediyor olsaydı, özellikle Evkaf Nezareti kurulduktan sonra burada tutulan kayıtlarda bahsedilmesi gerekirdi. 14 ve 15. ve 18 yüzyıllardaki bazı belgelerde vakfın vakfiyesinin kaybolduğu ifade edilmektedir. Bunu fırsat bilen bazı kişilerin tarla bahçe gibi yerleri zapt etmiş oldukları ve bazı kişilerin vakfiyede olmamasına rağmen

¹⁸ VGMA, df.no.3037, sr.7. s.6.

¹⁹ VGMA, df.no.3066, s.19.

²⁰ Muhammet Okudan, *Osmanlı Dönemi Samsun Vakıfları*, Samsun: Erol Ofset Matbaacılık, 2017, s.32.

kendilerine görev ihdas ederek akarlardan pay edindiği tahmin edilebilir.²¹ Vakfiye incelendiğinde vakıf kapıcı, müezzin, hizmetli, aşçı ve hafızlara tahsisat oluşturmuşken muhasebe kayıtlarında türbehan, türbedar, nazır cabi gibi cihetlerin bulunduğu ve bunlara maaş verildiği görülmektedir. Aslında vakfa müdahaleler erken denecek dönemde başlamıştır. Vakfa yapılan müdahalelerle ilgili ilk kayıt Hicri 984 (M.1576) tarihli Defter-i Evkaf-ı Rum'da tespit edilmiştir. Bu kayda göre Hankah'ta kalan sofiler, hafızlar ve şeyh mübarek gecelerde helva pişirip fakirlerle birlikte yedikleri ancak, sonraları vakfiyeyi kaybedip yeni gelen kadırlardan cihet alma yoluna gittikleri belirtilmektedir. Buna göre Cabi, müteveli ve meşihate üçer akçe ayırmışlar, 1 müd galle ile bazen 2 bazen de 4 hafız tayin edip, vakfın gelirlerini kendi istedikleri şekilde tasarruf etmişlerdir. Bir teftiş esnasında durum fark edilmiş, şehrin ileri gelenlerin de müdahalesiyle vakıfla ilgili yeni bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre sofilerin ve şeyhin hankahta ikamet etmelerinin yasaklanmasına, şeyh, müezzin, 2 hafız ve cabiye 1 akçe verilmesine, hankah vakfiyede belirtilen işlevini kaybettiğinden, gelip gidenin dinlenmeleri için kullanılmasına, mübarek gün ve gecelerde yemek ve tatlı pişirilerek bunların hankahta bulunan yolculara ve fakirlere dağıtılmasına karar verilmiştir.²²

İkinci belgeye göre 10 Muharrem 1207 yılında Halef Sultan Zaviyesi mütevelliliğine tayin edilen Şeyh Halil Efendi İbn-i Abdurrahman'ın murtezikanın haklarını vermediğinden bahsedilmektedir. Bu belgeye göre İmamet ciheti Şeyh Hasan Dede'nin, türbehanlığın Hafız Mehmet Emin Efendi'nin, nazırlığın Mehmet Emin Efendi'nin, katipliğin Es-Seyyid Mehmet Emin'in, cabiliğin Es-Seyyid hasan'ın, tabbahlığın Şeyh Hasan'ın ferrâşlığın El-Hac Halil'in uhdesinde olduğu anlaşılmaktadır. Devamında murtezikanın görevlerini tam ve eksizsiz yerine getirmelerine rağmen vakfın mütevellisi Şeyh Halil Efendi hak ettikleri ücreti 4 yıldan beri eksik verdiklerinden bahisle İstanbul'a şikayet dilekçesi yazdıkları görülmektedir. İstanbul ise dilekçenin gereğinin yapılması için Sivas Valisine ve Tokat Kazası naibine hüküm yazmıştır.²³

Üçüncü belgede ise devlet tarafından yapılan bir müdahale söz konusudur. Belgeye göre Halef Sultan Hankahı vakfiyesinin ve defterhanesinin mevcut olmadığı, hayratın zaviye ve bitişiğinde mescit ve türbesinin ayakta olduğu ve hizmet vermeye devam ettiği yazmaktadır. Devamında bu zaviyede yemek verilmediği ve mezradarlık, tabbahlık ve kitabet cihetlerinin mahlul olduğu bu kalemlere ayrılmış olan paranın maarife aktarılmasına karar verildiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda 1295, 1296, 1297, 1298, 1299 yıllarına ait gelirden yukarıda değinilen görevlere ait toplam 3125 kuruş maarife aktarılmıştır.²⁴Bunun üzerine 16 Nisan 1311 tarihinde vakfın yöneticileri bu karara itiraz etmişler ve vakfın hizmet vermeye devam ettiğini, defter-

²¹ BOA, EV.MKT, 1452/11; VGMA, df. 4449, s.11.

²² Üstek, Tokat Vakıfları, s.13.

²³ Kübra Dursun, "1 Numaralı Sivas Ahkam Defterinde Yer Alan Vakıf Davalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", (yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), s. 279.

²⁴ BOA, EV.MKT.CHT., 207/5.

i hâkânisinin mevcut olduğunu bahsi geçen cihetlerin ve mürtezikanın görevlerini yerine getirdikleri, bununla birlikte zaviyenin bazı kısımlarının tamire muhtaç olduğunu bildirerek maarife aktarılan ücretin tekrar iadesini talep etmişlerdir. Sonucun ne olduğuna dair herhangi bir belgeye rastlanmasa da 1311 yılından sonraki muhasebe kayıtlarında maarife dair herhangi bir belge bulunmamasından bunun kabul edilmiş olabileceği akla gelmektedir.²⁵

Dördüncü belgede Zaviyenin Meşihat cihetinin sülüs hissesine beratla mutasarrıf olan Tokat Yaşmeydan Mahallesi sâkinlerinden Sirozî-zâde Cemâl Yahyâ Efendi İbn-i Abdullah vefat etmiş ve bu hisse oğulları Mehmed Fâiz ve Abdullah'a kalmıştır. Belgeden çocukların o dönemde Tokat'ta olmadıkları anlaşılmaktadır. Durumu fırsat bilenler çocukların gaipliklerini ve ifa etmeleri gereken görevleri yapmadıklarından dolayı zaviyedeki işlerin aksadığını belirterek bu göreve talip olmuşlardır. (Hâlbuki daha önceki belgelerde buranın hankah özelliğini kaybettiği, gelip gidenin uğrak yeri olduğu bildirilmişti). İlk görev talep belgesi 3C. Evvel 1295 yılına aittir. Belge Sivas Küçük Minâre mahallesinde ikamet eden ve 68 yaşında olan hem müderris hem de Tarikat-i Aliyye-i Nakşibendiyye halifelerinden olan Zaralî-zâde Mehmed Zihni Efendi İbn-i Ali dâ'îlerinin şeyhlik görevi yerine getirebilecek ehliyetinde olduklarını bildirerek bu göreve talip olmuştur.²⁶ Muhtemelen dilekçeye cevap gelmemesi üzerine Sivas Evkaf Müdürlüğü'nden 25 R.Ahir 1296 yılında ikinci bir dilekçe yazılmıştır. Bu dilekçede yukarıdaki gerekçelere ek olarak talepte bulunan dailerin Evkaf Müdürlüğü Muhasebecisi Mehmet Rasim Efendinin de olduğu komisyonda imtihan olarak ehliyetli olduklarını ispatladıkları ve hizmet etmek için görev beratı istedikleri yazmaktadır.²⁷ Ancak bu talebe de olumlu cevap gelmediği başka bir belgeden anlaşılmaktadır. 14 R.Evvel 1305 tarihli belgeye göre Rufa'-i Tarîkati şeyhlerinden Reşadetlü Şeyh Hacı Feyzullah Efendi meclis-i meşayih huzurunda imtihan olup vazifeyi ifa edecek yeterliliğe sahip olduğu anlaşıldığı, bu nedenle kendisine Berat-ı Alişan verilmesini istediği yazmaktadır.²⁸ Yazıya nasıl cevap verildiği konusunda bir belge tespit edemesek de muhasebe kayıtları gider kaleminde zaviyenin şeyhlik makamı için Hacı Feyzullah Efendi'ye yapılan ödemeler görülünce bu talebin onaylandığı anlaşılmaktadır.²⁹

Son olarak da zamanın getirmiş olduğu bir takım zorunluluklar zaviyeye olumlu ya da olumsuz müdahalelere neden olmuştur. Öncelikli olarak zaviye kurulduğunda şehrin dışında yer almaktaydı. Ancak zamanla şehrin içerisinde kalmış zaviye özelliği ortadan kalkarak gelip giden insanların uğrak yeri olmuştur. Yine vakfiyede zaviyedeki sofilere yemek verilmesi şart koşulmuşken zaviye özelliğinin ortadan

²⁵ VGMA, df.3040, S.17.

²⁶ SŞSD, df.no. 2456, V.72.

²⁷ SŞSD, df.no.2457, V.146.

²⁸ BOA, EV.MKT., 991/42.

²⁹ VGM., df.no. 3037, s.7.

kalkması nedeni ile gelene gidene tütün ve kahve ikram edilmeye başlandığı anlaşılmaktadır.³⁰

Sonuç

Halef Sultan Zaviyesi Vakfı hakkındaki bu çalışma Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde tespit edilen belgelere göre ele alınmış, elde edilen bilgiler ışığında bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Zaviye Hicri 691 yılında Tokat şehrinin dışında Kuru Meydan civarında inşa edilmiştir. Bânisi Halef b. Süleyman'dır. Kimliği hakkında detaylı bilgi olmamakla beraber Tokat'ın yerel beylerinden biri olduğu söylenebilir. Son dönem belgelerinde Halef b. Hüseyin'in isminden sonra "kuddise sirruhu" sıfatını kullanılması onun bir tarikat şeyhi olarak algılandığını da göstermektedir.

Halef Sultan Zaviyesine gelir getirmek üzere Artukabad'da bulunan Hüda Köyü, Arabinal Köyü, Erfesti Köyü, Sırçalı Köyü, Sıpacı Köyü, Tokat Merkez civarında bulunan Kerkeruc Köyü, Gedegaz Mezrası, Alaaddin Cevahir olarak bilinen bahçenin tamamı, Kırmit adında bilinen bir bahçe, Emir Musa olarak bilinen bir bahçe ve Geyrasta iki taşlı bir değirmeni vakfetmiştir.

Erken dönemlerden itibaren bazı köy, değirmen ve bahçelerin çeşitli müdahalelerle vakfın akarları arasından çıkarıldığı tespit edilmiştir. Bunu gerçekleştirebilmek için vakfiye kaybedilmiş daha sonra kadılarından cihet alarak vakfiyede belirtilmeyen görevler ihdas edilmiştir.

Zamanla şehir içerisinde kalmasından dolayı zaviye, gelip geçenin uğrak yeri olmuş, vakfiyede olmamasına rağmen bu kişilere tütün ve kahve ikram edilmeye başlanmıştır.

Kuruluş aşamasında herhangi bir tarikata bağlı olarak kurulmayan zaviye 19 Yüzyılın ortalarından itibaren tarikatların dikkatini çekmiş Nakşibendiler ve Rufailer şeyhlik görevini alabilmek için dilekçe yazmışlardır.

Zaviye birkaç tamir geçirmiş olup ve varlığı günümüze kadar ulaşmıştır. Cumhuriyet döneminde de birkaç restorasyon geçirmiş günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı Kütüphane olarak hizmet vermeye devam etmektedir.

Kaynakça

- Açikel, Ali, "XIV-XVI. Yüzyıllarda Tokat Zaviyeleri", *Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç* (Ed. Kemal Çiçek), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2001, 229-264.
- Açikel, Ali, "Tokat Şeyh Pir Havend Zaviyesi Vakfı (1453-1839) ve Çöreğibüyük Köyü Türbesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 85 (2018), 103-125.
- Açikel, Ali, Sağır, Abdurrahman, Ali Açikel-Abdurrahman Sağır, *Osmanlı Döneminde Tokat Merkez Vakıfları-Vakfiyeler*, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları, 2005.

- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Evkaf Mektubi Kalemi Cihat Kalemi, 207/5.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Evkaf Mektubi Kalemi, 1452/11; 991/42.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Evkaf Muhasebe Kalemi, 335/324.
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Muallim Cevdet Tasnifi Belgeleri, 43.
Dursun, Kübra, “1 Numaralı Sivas Ahkam Defterinde yer alan vakıf davalarının transkripsiyonu ve değerlendirilmesi”, (yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).
Güvemli, Oktay, Güvemli, “Batuhan, Osmanlı Kayıt Kültüründe Vakıf Muhasebesi ve Devlet Muhasebe Sistemi”, *Vakıflar Dergisi*, 46 (2016), 9-21.
Okudan, Muhammet, *Osmanlı Dönemi Samsun Vakıfları*, Samsun: Erol Ofset Matbaacılık, 2017.
Sivas Şer’iyye Sicil Defteri (SŞSD), Defter Numarası, 2456, V. 72; 2547/146.
Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi (TK. KKA) Tahrir Defteri, defter Numarası, 583, V. 29.
Tokat Şer’iyye Sicil Defteri (TŞSD), Defter Numarası 53, V.22, 101, 97.
Uludağ, Süleyman, “Hankah”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hankah>, (Erişim 10.05.2018).
Üstek, Fatma, “Tokat merkez kazası vakıf kayıtları: H. 984 (M. 1576) tarihli Defter-i Efkaf-ı Rum’a Göre”, (yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1985)
Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), 3038/10; 3037/6; 3037/7; 3066/19; 4449/11; 3040/17.

Ek-1 Halef Sultan Zaviyesi

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/tokat/gezilecekyer/halef-sultan-zavyes>